

OCENA ŚRÓDOKRESOWA - SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI IPB

Temat pracy badawczej: Życie i twórczość Michaliny Janoszanki (1884–1952).

Problematyka badawczo-konserwatorska malarstwa na szkle na przykładzie prac artystki

Promotor: dr hab. Anna Sękowska, prof. ASP

Promotor pomocniczy: dr Maria Goryl

Fotografia Michaliny Janoszanki, Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu

Michalina Janoszanka, „św. Teresa od Dzieciątka Jezus”, malarstwo na szkle, 1926 (?), zbiory Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

WPROWADZENIE

Prowadzone przeze mnie badania w ramach pracy doktorskiej dotyczą życia i twórczości Michaliny Janoszanki (1884–1952) oraz problematyki badawczo-konserwatorskiej malarstwa na szkle na przykładzie prac artystki. Praca skupia się na trzech zasadniczych obszarach, pierwszy z nich dotyczy poszukiwania informacji o Michalinie Janoszance, drugi obejmuje badania fizyko-chemiczne wybranych obrazów na szkle Janoszanki, a trzeci stanowi proces konserwacji jednego z nich („św. Teresa od Dzieciątka Jezus”) ze zbiorów Muzeum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Życie i twórczość Michaliny Janoszanki, urodzonej w Rzeszowie ale mocno związanej z Krakowem, do tej pory nie zostały jeszcze przez nikogo w pełni rozpoznane. Michalina Janoszanka znana dzisiaj głównie jako modelka z obrazów Jacka Malczewskiego, była wykształconą artystką i polską przedstawicielką profesjonalnego malarstwa na szkle. Dotychczas ten rodzaj malarstwa rozpatrywany był wyłącznie w kategoriach sztuki ludowej, również w kręgach uczelni wyższych i muzealnych. Malarstwo na szkle jako odrębna technika oraz jako problem konserwatorski jest zagadnieniem niszowym. Znacznie więcej informacji w tym zakresie można odnaleźć w literaturze obcojęzycznej. Na tym tle Michalina Janoszanka może być porównywana jedynie w odniesieniu do zagranicznych profesjonalnych twórców pracujących w tej samej materii, chociażby takich jak: Wassily Kandinsky, Max Picard, Franz Marc, Heinrich Campendonk czy August Macke. Sam Jacek Malczewski tak mówił o Janoszance: *„Żebyś ty duszo pojechała do Francji albo do Włoch, tamby się na twoich szklach malowanych poznali”*. Michalina Janoszanka tworzyła obrazy na szkle „techniką, której sama jest wynalazczynią”. Malarstwo na szkle cechuje się skomplikowaną problematyką konserwatorską, co ma nieodłączny związek ze sposobem jego powstawania (z niem. *Hinterglasmalerei*, maluje się od rewersu szyby w sposób odwrotny do standardowej kolejności). Wyzwanie stanowi zatem zarówno rozpoznanie samej techniki wykonywania przez Janoszanke obrazów na szkle jak i ich konserwacja.

W ramach swojej pracy doktorskiej gromadzę informacje o Michalinie Janoszance poprzez poszukiwanie materiałów o artystce i ich weryfikowanie, odnajdywanie i katalogowanie jej prac malarskich ale również pozycji tekstów literackich, ilustracji do książek i czasopism, których także była autorką. Ustalam używane przez Janoszanke materiały malarskie, w tym farby i media, planuję przedstawić genezę malarstwa artystki, zmiany i wpływy w jej sztuce oraz podejmowane tematy. Obraz na szkle Janoszanki z wizerunkiem „św. Teresy od Dzieciątka Jezus” (KUL) w pracach badawczych stanowi dla mnie punkt odniesienia do interpretacji wyników badań innych obrazów artystki w tej technice. Ponadto obraz ten ze względu na bardzo zły stan zachowania reprezentuje problemy malarstwa na szkle z przyczepnością warstwy malarskiej do nietypowego podłoża, co jest powszechne wśród tego typu prac Janoszanki – głównie w obszarze czarnego tła (zjawisko powtarza się w wielu jej obrazach). W ramach swojej pracy doktorskiej oprócz rozpoznania warsztatu Janoszanki chcę poznać zależność używanych przez nią materiałów i techniki do trwałości jej obrazów na szkle i znaleźć sposób na zachowanie odspojonych fragmentów warstw malarskich.

Z powodu prowadzenia długotrwałych badań termin kształcenia w szkole doktorskiej został przedłużony o jeden rok, co zostało uwzględnione w harmonogramie prac w IPB i w przedłożonym sprawozdaniu.

Fotografia Michaliny Janoszanki, zbiory Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie

Konstanty Laszczyński, *Portret Michaliny Janoszanki*, ok. 1908, [źródło](#)

Jacek Malczewski, *Pożegnanie z pracownią. Przędka*, 1922, olej na płótnie, Michalina Janoszanka jako modelka, [źródło](#)

Jacek Malczewski, *Niewola, Wojna, Wolność* – tryptyk, 1917, olej na płótnie, fragment z Michaliną Janoszanką jako modelką, [źródło](#)

ZAKŁADANE EFEKTY BADAWCZE

1. Zgromadzenie informacji o życiu i twórczości Michaliny Janoszanki (przedstawienie odnalezionych materiałów).
2. Ustalenie prawdopodobnej techniki i technologii malarstwa na szkle Michaliny Janoszanki na podstawie badań fizyko-chemicznych jej wybranych obrazów i analizy porównawczej.
3. Próba rozpoznania przyczyn zniszczeń warstwy malarskiej na szkle i określenia najlepszych środków do jej konsolidacji na obrazie *św. Teresa od Dzieciątka Jezus* Michaliny Janoszanki (KUL).
4. Konserwacja obrazu na szkle Michaliny Janoszanki *św. Teresa od Dzieciątka Jezus* (KUL).

Fragment obrazu na szkle Michaliny Janoszanki, „*św. Teresa od Dzieciątka Jezus*”, 1926 (?), zbiory KUL, widoczny precyzyjny detal, fot. P. Gąsior.

Fragment obrazu na szkle Michaliny Janoszanki, „*św. Teresa od Dzieciątka Jezus*”, 1923, kościół św. Anny w Krakowie, widoczny precyzyjny detal i podpis artystki, fot. P. Gąsior.

Etap 1: Kwerendy archiwalne, konsultacje.

Wykonane dotychczas kwerendy archiwalne pozwoliły mi na odnalezienie spuścizny rękopisów po Michalinie Janoszance, których odczytanie jest wyjątkowo trudne i czasochłonne, jednakże stanowią one bezcenne źródło wiedzy o życiu i twórczości Janoszanki. Weryfikacja odnajdowanych materiałów pozwoliła mi dotychczas na ustalenie relacji rodzinnych i społecznych artystki, w tym jej pozycji społecznej wśród ówczesnej elity kulturalnej Krakowa, ale także na ustalenie podstawowych faktów, jak chociażby dokładną datę urodzenia i śmierci Janoszanki, które w dotychczasowej skąpej literaturze pojawiają się błędnie (w obiegu publicznym funkcjonuje: ur. 29 września 1889 w Rzeszowie, zm. 12 czerwca 1952 w Krakowie, a według odnalezionych przeze mnie dokumentów poprawne dane to: ur. 29 września 1884 w Rzeszowie, zm. 10 lipca 1952 w Krakowie). Ponadto dzięki wykonanym kwerendom gromadzę odnajdowane dzieła plastyczne i literackie Janoszanki.

[Nie publikować: W ramach przygotowania rozprawy doktorskiej wykonałam kwerendy w:

- ✓ Archiwum Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie,
- ✓ Archiwum i Dział Inwentarzy Muzeum Narodowego w Krakowie,
- ✓ Biblioteka Państwowej Akademii Umiejętności i Państwowej Akademii Nauk w Krakowie,
- ✓ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie,
- ✓ Archiwum Zgromadzenia Braci Albertynów w Krakowie,
- ✓ Zgromadzenie Sióstr Albertynek w Krakowie,
- ✓ Archiwum Państwowe w Rzeszowie,
- ✓ Narodowe Archiwum Cyfrowe,
- ✓ Zarząd Cmentarzy Komunalnych w Krakowie,
- ✓ Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie,
- ✓ Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki,
- ✓ Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste Wien University Archives,
- ✓ Universität für angewandte Kunst Wien (Kunstsammlung und Archiv),
- ✓ Österreichische Nationalbibliothek in Wien, Municipal and Provincial Archives of Vienna,
- ✓ Akademie für angewandte Kunst Wien, Muzeum Narodowe w Budapeszcie,
- Archiwum Narodowe w Krakowie – w trakcie.]

[Nie publikować W ramach przygotowania rozprawy doktorskiej przeprowadziłam konsultacje z:

- ✓ siostra Dorota Kostka (Albertynki),
- ✓ brat Hieronim (Albertyni),
- ✓ ks. Stanisław Groń (Jezuici),
- ✓ dr Marta Kamińska (WKiRDS ASP Kraków),
- ✓ dr Edyta Bernady (WKiRDS ASP Kraków),
- ✓ prof. dr hab. Piotr Targowski (UMK w Toruniu),
- ✓ dr hab. Magdalena Iwanicka, prof. UMK (UMK w Toruniu),
- ✓ prof. dr hab. Dariusz Markowski (UMK w Toruniu),
- ✓ dr Marcin Strojecki (Instytut Katalizy i Fizykochemii Powierzchni im. Jerzego Habera PAN),
- ✓ dr hab. Dorota Kudelska, prof. KUL (UMK w Toruniu),
- ✓ Paulina Szymalak-Bugajska (Muzeum Jacka Malczewskiego w Radomiu),
- ✓ Patrycja Chlebus-Grudzień (Muzeum HERstorii Sztuki).]

➤ Stopień realizacji etapu: 50-60% (ze względu na stopień odczytywania odnalezionych materiałów)

[Nie publikować: Dotychczasowe kwerendy w dziale rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego ujawniły ponad 11 000 stron materiałów spisanych przez Michalinę Janoszanę/niektóre stanowią maszynopisy (w tym jej pamiętniki, dzieła literackie: nowele, wiersze, powieści oraz nieczytane nigdy biografie artystów z pierwszej połowy XX w.). Fragmenty odczytanych materiałów znajdują się w pracy doktorskiej, jednak głównie w kontekście jej twórczości artystycznej i relacji społecznych. Duża część materiału, którą stanowią wspomnienia z ówczesnych realiów społeczno-politycznych (w tym z dwóch wojen światowych) nie zostanie przywołane w pracy w całości – natomiast nie wykluczam w przyszłości publikacji odczytanych materiałów jako osobnej pracy. Niemniej wszystkie materiały winny być w miarę możliwości odczytane, gdyż w najmniej spodziewanych fragmentach odnajduję fakty istotne w kontekście życia i twórczości Janoszanki.]

[Nie publikować: Wybrana bibliografia:

- Akta urodzeń z 1884 r., Archiwum Państwowe w Rzeszowie. Akt uzyskany przeze mnie z Archiwum (osoba prowadząca sprawę: Krzysztof Łyko).
- Andrieux M., *Technical examination and conservation of a reverse glass painting by Thomas Gainsborough*, „V&A Conservation Journal” 2017, nr 64, s. 27.
- Bayle M., Waugh D.G., Colston B.J., Lawrence J., *On the study of oil paint adhesion on optically transparent glass: Conservation of reverse paintings on glass*, „Applied Surface Science” 2015, nr 357(A), s. 293–301, doi:10.1016/j.apsusc.2015.08.192.
- Clark R.J.H., *Raman Microscopy in the Identification of Pigments on Manuscripts and Other Artwork*, „Scientific Examination of Art: Modern Techniques in Conservation and Analysis” 2005, s. 179.
- „Cześć Marji: miesięcznik Sodalicyj Marjańskich Uczennic Szkół Średnich” 1934, R. 12, nr 6.
- Day C.W., *The art of miniature painting: comprising the necessary instructions for its acquirement*, London 1905, s. 26, <https://archive.org/details/catalogueofexhib00feno/page/n53/mode/2up> (dostęp: 01.07.2024).
- Davison S., *Conservation and Restoration of Glass*, New York 2003.
- Fragmenty pism odręcznych dotyczących Michaliny Janoszanki w Archiwum TPSP w Krakowie, brak nr inw.
- Gimeno-Adelantado J.V., Mateo-Castro R., Doménech-Carbó M.T., Bosch-Reig F., Doménech-Carbó A., Casas-Catalán M.J., Osete-Cortina L., *Identification of lipid binders in paintings by gas chromatography. Influence of the pigments*, „Journal of Chromatography A” 2001, nr 922.
- Iwanicka M., Kwiatkowska E.A., Sylwestrzak M., Targowski P., *Application of optical coherence tomography (OCT) for real time monitoring of consolidation of the paint layer in Hinterglasmalerei objects*, „Proc. of SPIE” 2011, v. 8084, s. 80840G-6.
- Jakubowska A. (red.), *Artystki polskie*, Warszawa–Bielsko-Biała 2011.
- Janoszanka M., *Nowele*, Miejsce Piastowe 1928, t.1.
- Janoszanka M., *Wielki tercjarz: moje wspomnienia o Jacku Malczewskim*, Poznań 1936.
- Janoszanka M., *Do polskiej kobiety*, „Powściągliwość i Praca” 1928, z. V, s. 76–79.
- *Katalog Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie*, 1909, s. 8–9.
- Z. Weiss, K. Łomnicka, Konstanty Laszczka, Kraków 2017.
- *Kronika*, „Gazeta Lwowska” 1928, nr 111, s. 3.
- „Kurjer Powszechny” 1934, s. 7.
- Łoza S. (red.), *Czy wiesz kto to jest?*, Warszawa 1938.

- Łuczak S., *Rozpoznanie technologii i konserwacja XIX-wiecznych obrazów malowanych na szkle, na przykładzie trzech obrazów z kolekcji Muzeum Etnograficznego w Krakowie*, praca magisterska, promotor dr Edyta Bernady, Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki, Kraków 2024 oraz Aneks do pracy magisterskiej.
- Markowski D., Szmelter-Fausek I., *Badania właściwości i skuteczności środków do podklejania odspojonej warstwy malarskiej do szkła*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo” 2011, t. 40, s. 291–312, doi: 10.12775/AUNC_ZiK.2011.041.
- Maurin-Białostocka J., Derwojed J. (red.), *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających: malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 3, H-Ki, Wrocław 1979.
- *Michalina Janoszanka (1889–1952)*, CONNAISSEUR Salon Dzieł Sztuki Rynek Główny 7, Kraków, <https://koneser.krakow.pl/pl/artysci/982-michalina-janoszanka> (dostęp: 01.07.2024).
- *Nieustająca wystawa Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie*, grudzień 1909 – styczeń 1910, s. 8.
- Ploeger R., Scalarone D., Chiantore O., *Non-invasive characterisation of binding media on painted glass magic lantern plates using mid-infrared fibre-optic reflectance spectroscopy*, „Journal of Cultural Heritage” 2010, v. 11, i. 1
- *Przewodnik po Wystawie Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych: Salon 1929*, Warszawa 1929, nr 49, s. 24.
- Rebelo L.M., de Sousa J.S., Abreu A.S., Baroni M.P.M.A., Alencar A.E.V., Soares S.A., Mendes Filho J., Soares J.B., *Aging of asphaltic binders investigated with atomic force microscopy*, „Fuel” 2014, v. 117, part A, s. 18.
- Saminpanya S., Saiyasombat C., Thammajak N., Samrong C., Footrakul S., Potisuppaiboon N., Sirisurawong E., Witchanantakul T., Rojviriya C., *Shedding New Light on Ancient Glass Beads by Synchrotron, SEM-EDS, and Raman Spectroscopy Techniques*, „Scientific Reports” 2019, v. 9, nr 16069, doi: 10.1038/s41598-019-52322-2.
- *Sprawozdanie Komitetu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie za rok 1926*, Warszawa 1926, s. 39.
- Steger S., Oesterle D., Bretz S., Frenzel L., Stege H., Winkelmeyer I., Hahn O., Geiger G., *Kandinsky's fragile art: a multidisciplinary investigation of four early reverse glass paintings (1911–1914) by Wassily Kandinsky*, „Heritage Science” 2019, nr 7:27
- Trepka J., *Z wystawy krak. Towarzystwa Sztuk pięknych*, „Głos Narodu” 1923, nr 18, s. 4.
- Wagner B., Nowak A., Bulska E., Kunicki-Goldfinger J., Schalm O., Janssens K., *Complementary Analysis of Historical Glasses by Scanning Electron Microscopy with Energy Dispersive X-ray Spectroscopy and Laser Ablation Inductively Coupled Plasma Mass Spectrometry*, „Microchimica Acta” 2008, v. 162, s. 420–421, doi:10.1007/s00604-007-0835-7.
- Wells H.G., *Pierwsi ludzie na księżycu*, Poznań-Warszawa 1921, przekł. autoryz. Stanisława Mazanowskiego, il. Michalina Janoszanka.
- Wiersz Michaliny Janoszanki z odręcznym podpisem znaleziony w albumie dokumentującym życie i twórczość Leona Kowalskiego, Muzeum Krakowa, fot. Dorota Kozłowska-Matosz, Dział Inwentaryzacji i Gromadzenia Zbiorów.
- *W pracowni gdzie „trawi się” witraże*, „Głos Narodu” 1930, nr 203, s. 5
- *Wystawa Niezależnych, Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie*, grudzień 1945 – styczeń 1946, s. 7.
- Zhang J., Chen P., Yuan B., Ji W., Cheng Z., Qiu X., *Real-Space Identification of Intermolecular Bonding with Atomic Force Microscopy*, „Science” 2013, v. 342, i. 6158, s. 611–614.]

Etap 2: Złożenie projektu badań o bezpłatny dostęp do aparatury badawczej E-RIHS.

Złożyłam projekt badań (wniosek dwuletni) o bezpłatny dostęp do aparatury badawczej E-RIHS.PL i otrzymałam dostęp do infrastruktury badawczej (<https://www.e-rihs.pl/index.php/9ty-nabor-wnioskow-malarstwo-na-szkle/>; kierownik: mgr Anna Litwin, kierownik naukowy: dr Maria Goryl). W ramach przyznanego dostępu do infrastruktury badawczej zostały mi przyznane nieodpłatnie następujące badania:

- ✓ Optyczna Koherencyjna Tomografia (OCT): Uniwersytet Mikołaja Kopernika, prof. dr hab. Piotr Targowski, dr hab. Magdalena Iwanicka, prof. UMK,
- ✓ Interferometria plamkowa (DSPI): Instytut Katalizy i Fizykochemii Powierzchni im. Jerzego Habera PAN, dr Marcin Strojecki,
- ✓ Chromatografia gazowa sprzężona ze spektrometrią mas (GC-MS): Uniwersytet Wrocławski, dr Barbara Łydzba-Kopczyńska prof. UWr,
- ✓ Skaningowa mikroskopia elektronowa ze spektrometrią dyspersji energii SEM-EDS: Uniwersytet Wrocławski, dr Barbara Łydzba-Kopczyńska prof. UWr,
- ✓ Spektroskopia Ramana: Uniwersytet Wrocławski, dr Barbara Łydzba-Kopczyńska prof. UWr,
- ✓ Wysokosprawna chromatografia cieczowa połączona z detektorem spektrofotometrycznym i detektorem spektrometrii mas z jonizacją poprzez elektrorozpraszanie (HPLC-UV-Vis-ESI MS): Politechnika Warszawska, dr hab. inż. Katarzyna Lech,
- ✓ Spektrometria mas z jonizacją w plazmie indukcyjnie sprzężonej po ablacji laserowej (LA-ICP-MS): Uniwersytet Warszawski, dr hab. Barbara Wagner, prof. ucz.,
- ✓ Rentgenowska Dyfraktometria Proszkowa (XRPD).

➤ Stopień realizacji etapu: 100%

Zdjęcie w trakcie wykonywania badania OCT przy obrazie „św. Teresa z Dzieciątkiem Jezus” (KUL), fot. A. Litwin.

Etap 3: Badania fizyko-chemiczne wybranych obrazów Michaliny Janoszanki (na Wydziale Konserwacji oraz w ramach złożenia projektu do E-RIHS).

W ramach swojego doktoratu zgodnie z planem badawczym wykonałam badania fizyko-chemiczne pięciu obrazów na szkle Michaliny Janoszanki, a trzy pozostałe są w trakcie badań na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki w Krakowie. Zbadane obrazy:

- ✓ *św. Teresa od Dzieciątka Jezus* (KUL)
- ✓ *św. Teresa od Dzieciątka Jezus* (kościół św. Anny w Krakowie)
- ✓ *św. Teresa od Dzieciątka Jezus i dwie stacje drogi krzyżowej* (Jezuici w Krakowie)
- ✓ *Rajski ptak* (zbiory prywatne) – w trakcie
- ✓ *Rajski ptak* (zbiory prywatne) – w trakcie
- ✓ *Pejzaż egzotyczny* (zbiory prywatne) – w trakcie

Obecnie na Wydziale w pracowni Zakładu Chemii i Fizyki Konserwatorskiej znajdują się przetransportowane trzy obrazy z prywatnych zbiorów (dwa obrazy „Rajski ptak” oraz „Pejzaż egzotyczny”) i są przy nich wykonywane badania.

Zgodnie z indywidualnym planem badawczym przy obrazach na szkle Michaliny Janoszanki wykonane zostały badania:

- ✓ fotografie w światłach analitycznych: (w świetle widzialnym VIS, ultrafioletowym UV), wyk. Paweł Gąsior,
- ✓ radiografia cyfrowa RTG), wyk. dr Maria Goryl,
- ✓ FTIR (Fourier-Transform Infrared Spectroscopy) spektroskopia fourierowska w podczerwieni), wyk. Anna Ryłko,
- ✓ MA-XRF (Macro X-Ray Fluorescence) makro fluorescencja rentgenowska, wyk. dr Maria Goryl,
- ✓ SEM-EDX (Scanning Electron Microscopy with Energy Dispersive X-Ray Analysis) skaningowa mikroskopia elektronowa z mikrosondą rentgenowską, wyk. Anna Litwin,
- ✓ P-XRF (Portable X-Ray Fluorescence) przenośna fluorescencja rentgenowska, wyk. Anna Litwin,
- ✓ Optyczna Koherencyjna Tomografia (OCT), wyk. prof. dr hab. Piotr Targowski, dr hab. Magdalena Iwanicka, prof. UMK,
- ✓ Interferometria plamkowa (DSPI), wyk. dr Marcin Strojecki.

Oczekiwanie na wyniki zrealizowanych badań w ramach przyznanego dostępu do infrastruktury ERIHS.PL:

- HPLC-MS (High Performance Liquid Chromatography – Mass Spectrometry) chromatografia cieczowa ze spektrometrią mas,
- GC-MS (Gas Chromatography – Mass Spectrometry) chromatografia gazowa ze spektrometrią mas,
- spektroskopia Ramana,
- skaningowa mikroskopia elektronowa ze spektrometrią dyspersji energii SEM-EDS,
- XRPD (X-ray powder diffraction) rentgenowska dyfraktometria proszkowa (selekcjonowanie próbek).

➤ Stopień realizacji etapu: 80%

Badania w ramach ERIHS, które nie przyniosły miarodajnych wyników z powodu specyfiki technologii wykonania obrazów: interferometria plamkowa (DSPI), spektrometria mas z jonizacją w plazmie indukcyjnie sprzężonej po ablacji laserowej (LA-ICP-MS).

Dzięki wykonanym badaniom udało się zrozumieć sposób powstawania obrazów malowanych na szkłe przez Michalinę Janoszanek. Zidentyfikowano używane przez nią pigmenty i prawdopodobne spoiwa. Indywidualny i niepowtarzalny sposób malowania, wypracowany przez artystkę styl i technika w otrzymanych wynikach badawczych przynoszą zaskakujące i niezwykle ciekawe wnioski. Dzięki badaniom mogłam określić paletę artystki i elementy charakterystyczne powtarzające się w obrazach. Niezwykły sposób rozmalowania powierzchni szklanego podobrazia, etapy pracy ale i precyzja ujawnione zostały nie tylko dzięki wynikom badań analitycznych ale także pogłębionej obserwacji pod powiększeniem każdej linii wykonanej przez artystkę, co było możliwe dzięki skonstruowaniu przezroczystego stołu do prac przy tego typu obiektach (o czym więcej w Etapie 4).

[Nie publikować: Bardzo ciekawe okazało się zidentyfikowanie w obrazach Janoszanki materiału tekstylnego opracowywanego i podmalowywanego przez Janoszanekę wklejanego jako część kompozycji w obrazach na szkłe. Jest to jeden z elementów, które identyfikują jej sztukę jako niepowtarzalną, unikatową i jedyną w swoim rodzaju, a także odpowiadający za często pojawiające się określenia w dawnej prasie „technika, której sama jest wynalazczynią”. W obrazach Janoszanki identyfikuję zarówno materiały malarskie, które komponowała samodzielnie – czarne farby wykorzystywane do tła, które niestety dzisiaj są przyczyną złego stanu obrazów oraz tzw. gotowe farby fabryczne, część z nich podejrzewam, że miało charakter przeznaczenia typowo do wykonywania zdobień na szkłe – ze względu na skład chemiczny (farby metaliczne i z tzw. brokatem) oraz sposób ich rozprowadzenia (możliwe, że były wyciskane bezpośrednio z tubki z dłuższą końcówką ściętą pod kątem). Rozpoznanie warsztatu Janoszanki wraz z wynikami badań będzie częścią artykułu naukowego i pracy doktorskiej (również zaproponowany sposób prowadzenia badań i pobierania próbek przy tego typu obiektach).]

Proces wyciągania obrazu z ramy, tak aby awers obrazu był skierowany ku górze (w związku z odspojonymi fragmentami warstwy malarskiej i ryzykiem ich utracenia/przemieszczenia), fot. M. Nowalińska.

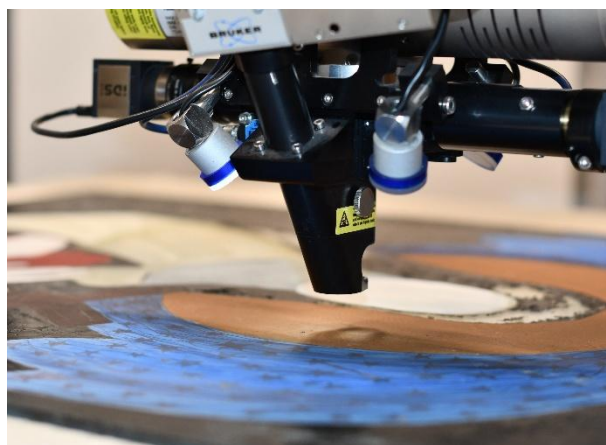
Demontaż obrazu Michaliny Janoszanki „Św. Teresa od Dzieciątka Jezus” w kościele św. Anny w Krakowie, fot. M. Goryl

Badanie przenośnym spektrometrem P-XRF obrazu Michaliny Janoszanki, fot. M. Płotek

Stan zachowania czarnej warstwy malarskiej w obrazie Janoszanki „Św. Teresa od Dzieciątka Jezus”, KUL, fot. A. Litwin

Badanie MA-XRF pozwalające zidentyfikować występujące na obrazie pierwiastki oraz pokazać ich koncentrację, fot. A. Litwin

Nie publikować:

Obrazy na szkle Michaliny Janoszanki poddane badaniom:

Michalina Janoszanka, „św. Teresa od Dzieciątka Jezus”, malarstwo na szkle, 1926 (?), zbiory Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

Michalina Janoszanka, „św. Teresa od Dzieciątka Jezus”, malarstwo na szkle, 1925, w zbiorach krakowskich Jezuitów

Michalina Janoszanka, stacja drogi krzyżowej, malarstwo na szkle, 1925, w zbiorach krakowskich Jezuitów

Michalina Janoszanka, stacja drogi krzyżowej, malarstwo na szkle, 1925, w zbiorach krakowskich Jezuitów

Nie publikować:

Obrazy na szkle Michaliny Janoszanki poddane badaniom (trzy obrazy w trakcie badań):

Michalina Janoszanka, „św. Teresa od Dzieciątka Jezus”, malarstwo na szkle, 1923, kościół św. Anny w Krakowie

Michalina Janoszanka, „Pejzaż egzotyczny”, malarstwo na szkle, zbiory prywatne

Michalina Janoszanka, „Rajski ptak”, malarstwo na szkle, zbiory prywatne

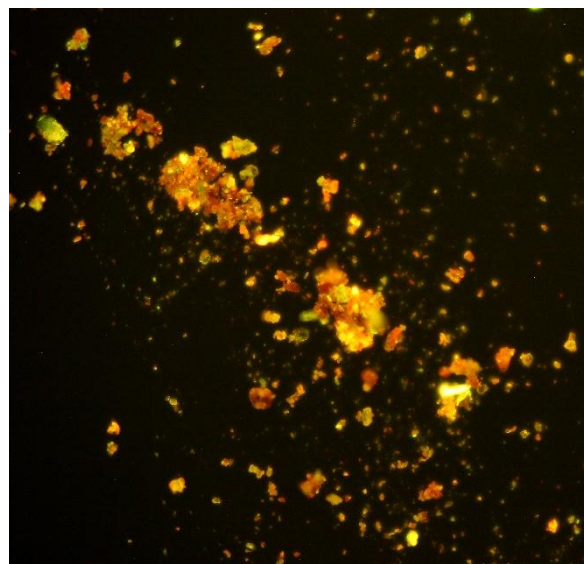
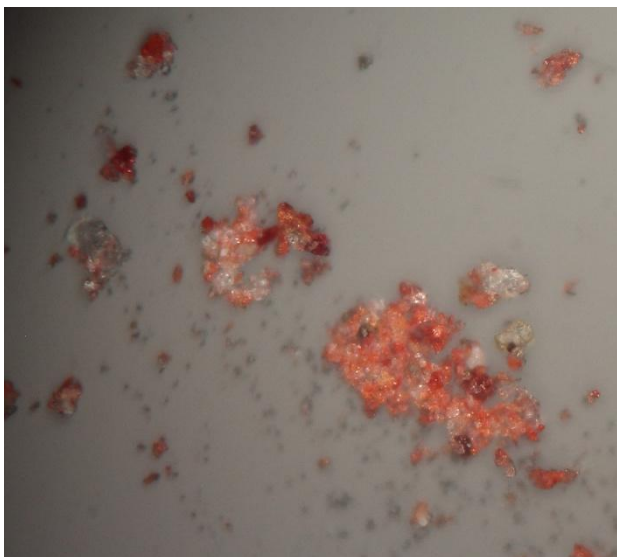

Michalina Janoszanka, „Rajski ptak”, malarstwo na szkle, zbiory prywatne

[Nie publikować:

Rentgenogram, wyk. dr Maria Goryl, fragment zdjęcia rentgenowskiego obrazu na szkle Michaliny Janoszanki „św. Teresa od Dzieciątka Jezus” (KUL) uwidaczniający sposób prowadzenia pędzla przez artystkę i etapy budowania kompozycji. Widoczny kształt kwiatu na dłoni po lewej stronie na RTG.

Zdjęcie mikroskopowe, pow. x200, wyk. A. Litwin, fotografia w świetle widzialnym i luminescencji indukowanej ultrafioletem (UV). W badaniu SEM-EDX w próbce proszkowej pobranej z obrazu na szkle (KUL) zidentyfikowano czerwony cynober.

]

[Nie publikować:

Michalina Janoszanka, „św. Teresa od Dzieciątka Jezus”, 1923, kościół św. Anny w Krakowie, światło widzialne, fot. P. Gąsior, awers

Michalina Janoszanka, „św. Teresa od Dzieciątka Jezus”, 1923, kościół św. Anny w Krakowie, światło widzialne, fot. P. Gąsior, rewers

Michalina Janoszanka, „św. Teresa od Dzieciątka Jezus”, 1923, kościół św. Anny w Krakowie, MA-XRF, wyk. M. Goryl, mapa rozmieszczenia miedzi (Cu), uwidoczniona niezwykła precyzja detali

Michalina Janoszanka, „św. Teresa od Dzieciątka Jezus”, 1923, kościół św. Anny w Krakowie, luminescencja indukowana ultrafioletem (UV), fot. P. Gąsior, rewers

]

Michalina Janoszanka, stacja drogi krzyżowej, 1925, Jezuiti w Krakowie, światło widzialne, fot. P. Gąsior, awers

Michalina Janoszanka, stacja drogi krzyżowej, 1925, Jezuiti w Krakowie, światło widzialne, fot. P. Gąsior, rewers

Michalina Janoszanka, stacja drogi krzyżowej, 1925, Jezuiti w Krakowie, MA-XRF, wyk. M. Goryl, mapa rozmieszczenia żelaza (Fe)

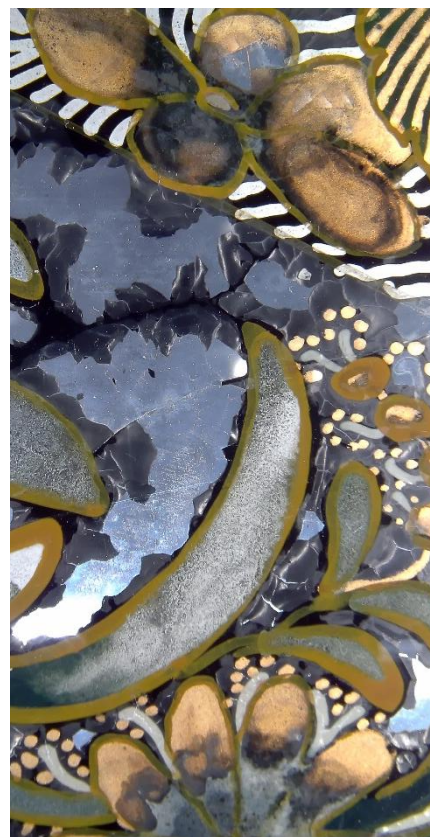

Michalina Janoszanka, stacja drogi krzyżowej, 1925, Jezuiti w Krakowie, rentgenogram, wyk. M. Goryl

Etap 4: Stworzenie wstępnego projektu stołu przezroczystego dla prowadzenia prac konserwatorskich przy obrazie na szkle oraz jego realizacja przy współpracy z Wydziałem Form Przemysłowych ASP w Krakowie.

Aby wykonać jakiegokolwiek działania przy obrazach malowanych na szkle (Hinterglasmalerei) – czy to związane z przeprowadzeniem podstawowej dokumentacji (fotografia rewersu), wykonania badań, czy konserwacji niezbędnym jest posiadanie odpowiedniej infrastruktury do tego typu prac. W związku z dużymi wymiarami obiektów, które badam w ramach przygotowywania rozprawy doktorskiej (ok. 65 x 55 cm) i działaniami podejmowanymi od odwrocia (rewersu) niezbędnym było stworzenie przezroczystego stołu, przez który możliwa będzie obserwacja wszystkiego, co dzieje się po właściwej stronie kompozycji (awersie). Etap ten był możliwy do zrealizowania dzięki nawiązaniu współpracy z Wydziałem Form Przemysłowych ASP w Krakowie. Po wykonaniu przeze mnie wstępnego szkicu stołu i określeniu jego funkcji, stół taki z zamontowaną kamerą/aparatem sterowaną wbudowanym mechanizmem stworzyli: dr Maciej Syrzystie, mgr inż. Jan Madej, Wiesław Bachowski. Przezroczysty szklany stół pozwolił na wykonanie prac przy obrazach na szkle – począwszy od sprawdzenia stanu zachowania, dokumentacji fotograficznej po określenie miejsc pobierania próbek do badań i wykonywania docelowych prac konserwatorskich. Bez takiego stołu żadne działania przy obrazach na szkle nie byłyby możliwe.

➤ Stopień realizacji etapu: 100%

Przezroczysty szklany stół z zamontowaną pod spodem kamerą i systemem poruszania nią, dzięki czemu możliwa jest dokładna obserwacja drobnych dekoracyjnych elementów po stronie awersu (po stronie rewersu widoczna jedynie jednolita czarna farba z tła), kontrola stanu zachowania i działań prowadzonych od rewersu, fot. A. Litwin.

Etap 5: Badania teoretyczne.

Etap ten zakłada znalezienie informacji o profesjonalnym malarstwie na szkłe (w odniesieniu do sztuki Michaliny Janoszanki). W ramach prac w tym etapie poszukuję wiadomości o badaniach malarstwa na szkłe oraz sposobach ich konserwacji (literatura, publikacje, konsultacje), w szczególności twórców tzw. profesjonalnych (nie ludowych). Obecnie gromadzę materiały w tym zakresie, które będą stanowić dla mnie odniesienie w analizie warsztatu Michaliny Janoszanki w pracy doktorskiej oraz źródło wiedzy w kontekście wytypowania materiałów do prac konserwatorskich.

➤ Stopień realizacji etapu: 50%

Etap 6: Rozpoznanie zniszczeń warstwy malarskiej i wyznaczenie najlepszych środków do jej konsolidacji na obrazie św. Teresa od Dzieciątka Jezus Michaliny Janoszanki (KUL) na podstawie literatury i testów. Wykonanie badań próbek klejów we współpracy z Uniwersytetem Jagiellońskim (ok. 4 miesiące w komorze starzeniowej). Wykonanie badania OCT próbek na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Analiza stanu zachowania obrazu na szkłe „św. Teresa od Dzieciątka Jezus” (KUL) w odniesieniu do dostępnych publikacji oraz wykonanych badań analitycznych pozwoliły na rozpoznanie zniszczeń warstwy malarskiej obrazu. Jego obecny zły stan zachowania zależy głównie od techniki i technologii wykonania, w tym składu spoiwa malarskiego używanych przez Janoszanke farb oraz warunków przechowywania obrazu. Analiza dostępnej literatury w zakresie prac konserwatorskich przy obrazach na szkłe, badania wytypowanych do tego celu konsolidantów warstwy malarskiej i przeprowadzone próby na oryginalnych odspojonych fragmentach warstwy malarskiej pozwoliły na zastosowanie odpowiednich środków do prac konserwatorskich.

Wytypowane środki do prac konserwatorskich (roztwory klejów w odpowiednich stężeniach) zbadano zgodnie z IPB przed i po sztucznym starzeniu w komorze klimatycznej (podwyższona temperatura i wilgotność). Dzięki badaniom wykonanym na Uniwersytecie Jagiellońskim (dr Agata Kubisiak, dr Natalia Janiszewska) udało się określić ich hydrofobowość/hydrofilowość, pomiar grubości warstwy, określenie topografii powierzchni oraz siłę adhezji klejów do szkła. Dzięki badaniu FTIR (WKIRDS ASP w Krakowie, mgr Anna Ryłko, dr Łucja Rodzik-Czałka) udało się zaobserwować różnice w budowie chemicznej badanych spoiw (oczekiwanie na raport). Natomiast badania OCT na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (prof. dr hab. Piotr Targowski) pozwoliły na obserwację przyczepności łusek warstwy malarskiej do podłoża szklanego (oczekiwanie na raport). Wszystkie te badania pozwoliły na zrozumienie posiadanych właściwości danych klejów i sposobu ich działania, a tym samym na świadome użycie takiego roztworu w przyszłych pracach konserwatorskich, który nie tylko pozwoli na osiągnięcie oczekiwanych efektów w trakcie działań przy obiekcie ale będzie pozytywnie rzutować na stan zachowania obrazu po pracach.

➤ Stopień realizacji etapu: 100% (wykonane badań), wyniki z badań w trakcie opracowywania

[Nie publikować: Zbadane roztwory: Mowiol 10% r-r w wodzie, Aquazol 200 10% r-r w wodzie, Aquazol 200 20% r-r w wodzie, Aquazol 500 10% r-r w wodzie, Aquazol 500 20% r-r w wodzie, Laropal A81 5% r-r w izopropanolu, Laropal A81 10% r-r w izopropanolu, Paraloid B72 5% r-r w acetonie, Paraloid B72 10% r-r w acetonie, Paraloid B72 5% r-r w ksylenie.]

Etap 7: Pobranie próbek mikroorganizmów z obrazów na szkle Michaliny Janoszanki i ich badania na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Na wybranych fragmentach obrazów na szkle zidentyfikowano obecność mikroorganizmów. Z powierzchni obrazów Michaliny Janoszanki: tektura pleców ramy obrazu „św. Teresa od Dzieciątka Jezus” (KUL), warstwa malarska z obrazu „św. Teresa od Dzieciątka Jezus” (Jezuici) oraz obszar na awersie jednego obrazu ze stacją drogi krzyżowej (Jezuici) pobrano próbki do badań mikrobiologicznych. Badania wykonał dr hab. Rafał Ważny (Plant - Microorganism Interactions Group, Małopolskie Centrum Biotechnologii, Uniwersytet Jagielloński). Badania pozwoliły na identyfikację mikroorganizmów występujących na obrazach na szkle Michaliny Janoszanki.

➤ Stopień realizacji etapu: 100%

Mikroorganizmy obecne na elementach obrazów Michaliny Janoszanki (po lewej tektura pleców ramy z obrazu z KUL, a po prawej warstwa malarska obrazu od krakowskich Jezuitów), fot. A. Litwin.

[Nie publikować: Zidentyfikowano molekularnie: *Stereum hirsutum*, *Neosascochyta exitialis*, *Periconia byssoides*, *Cladosporium* sp. 1, *Cladosporium* sp. 2, *Cladosporium* sp. 1, *Epicoccum nigrum*, *Cladosporium* sp. 1, *Macalpinomyces neglectus*.]

Etap 8: Wykonanie prób dezynfekcji warstwy malarskiej na szkłe zarażonej mikroorganizmami.

W trakcie prób reakcji oryginalnych odspojonych fragmentów warstwy malarskiej wykazała ona silną reaktywność na wiele rozpuszczalników, które stanowią skład substancji stosowanych do zwalczania mikroorganizmów. Z tego powodu zdecydowałam się na sprawdzenie, czy warstwy malarskie w obrazach na szkłe Michaliny Janoszanki są wrażliwe na alternatywne metody stosowane w ochronie dzieł sztuki przed atakami biologicznymi. Próby takie zostały wykonane w Muzeum Etnograficznym w Krakowie (koordynatorem badań była Agata Barczyńska – główna konserwatorka Muzeum Etnograficznego w Krakowie), umieszczając w dwóch różnych komorach gazowych pobrane próbki zarówno fragmentów warstw malarskich jak i pobranych z obrazów mikroorganizmów. Próby te przyniosły pozytywny rezultat, co pozwoli na zaproponowanie prawidłowej metody działania w wypadku zakażenia mikroorganizmami obrazów malowanych na szkłe.

➤ Stopień realizacji etapu: 100%

[Nie publikować: Badanie wykonano w dwóch rodzajach komór gazowych przeznaczonych do dezynfekcji obiektów zabytkowych w Muzeum Etnograficznym w Krakowie (komora zawierająca sterylizację będącego mieszaniną zawierającą 9% tlenu etylenu i 91% dwutlenku węgla – badanie trwało tydzień oraz komora zawierająca azot – badanie trwało trzy tygodnie).]

PLANOWANE PRACE W RAMACH IPB

Etap 9: Konserwacja obrazu na szkłe Michaliny Janoszanki *św. Teresa od Dzieciątka Jezus* (KUL).

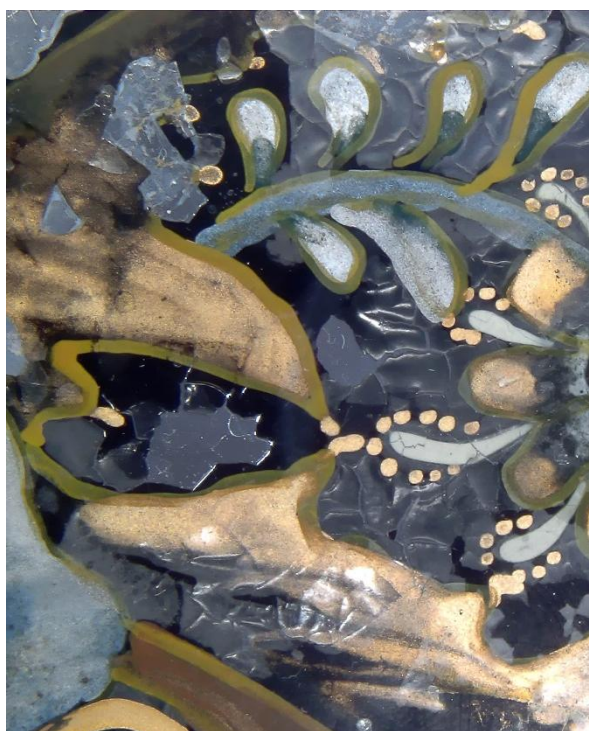
Ze względu na skomplikowane i czasochłonne działania przy obrazie (występowanie na obrazie odspojonej, kruszącej się pod skalpelem warstwy malarskiej) etap ten został już rozpoczęty. Wytypowane konsolidanty do uelastycznienia i podklejenia odspojonych fragmentów warstwy malarskiej stosowane są w zależności od danego opracowywanego obszaru kolorystycznego kompozycji. Wszystkie działania są możliwe do kontrolowania i dokumentowania dzięki prowadzeniu prac na przezroczystym szklanym stole.

➤ Stopień realizacji etapu: 10%

[Nie publikować: Szczegółowe wypracowane etapy działań wraz z wnioskami znajdują się w pracy doktorskiej. Ze względu na różnorodność zachowywania się fragmentów kompozycji przy działaniu roztworami, każdy opracowywany obszar traktowany jest indywidualnie. W trakcie prac stosuję wiele różnych roztworów, dopasowując ich właściwości do właściwości danych obszarów (inne w obszarze czerni, inne w obszarze partii kolorystycznych, inne w takich obszarach z płaskimi odspojeniami, inne w analogicznych obszarach barwnych z miseczkowatymi odspojeniami, itd.).]

Proces rozpoczęcia prac konserwatorskich przy obrazie na szkle „św. Teresa od Dzieciątka Jezus” (zbiory KUL). Obserwacja działań prowadzonych od rewersu na awersie wyświetlanym na monitorze komputera za pomocą kamery umieszczonej pod szkłem stołu, fot. M. Nowalińska.

Przykład dokumentacji z rozpoczęcia prac konserwatorskich przy obrazie na szkle Michaliny Janoszanki „św. Teresa od Dzieciątka Jezus” (KUL). Widoczne nasycenie matowych obszarów kolorystycznych i zwiększenie jej adhezji do szklanego podłoża, fot. A. Litwin.

PLANOWANE PRACE W RAMACH IPB

Etap 10: Opracowanie zebranych informacji, materiałów, wyników badań i konserwacji.

Etap, w którym powstanie dysertacja doktorska (praca pisemna).

Etap 11: Publikacja/artykuł/prezentacja badań na konferencji.

Etap będący elementem rozpowszechnienia uzyskanych wyników badań/prac.

Oraz kontynuowanie działań rozpoczętych w **Etapie 1, 3 i 5**, zgodnie z IPB.

2024-2025		2025-2026		2026-2027		2027-2028	
semestr 1	semestr 2	semestr 3	semestr 4	semestr 5	semestr 6	semestr 7	semestr 8
Etap 1: Kwerendy archiwalne, konsultacje							
Etap 2: Projekt E-RIHS							
Etap 3: Badania wybranych obrazów na szkłe Michaliny Janoszanki							
	Etap 4: Stół przezroczysty						
	Etap 5: Badania teoretyczne						
		Etap 6: Rozpoznanie zniszczeń i wytypowanie konsolidanta					
		Etap 7: Badania mikroorganizmów na obrazach na szkłe					
		Etap 8: Próby dezynfekcji warstwy malarskiej na szkłe					
				Etap 9: Konserwacja obrazu na szkłe (KUL)			
				Etap 10: Opracowanie – praca pisemna			
						Etap 11: Artykuł/Konferencja	

 - etap IPB zrealizowany

 - etap IPB do zrealizowania

dr hab. Anna Sękowska, prof. ASP
kierownik Pracowni Konserwacji i Restauracji Malowideł na Płótnie
Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki
Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie
asekowska@asp.krakow.pl

Kraków, 09.04.2026

Opinia promotora dotycząca stopnia realizacji Indywidualnego Planu Badawczego

Praca doktorska mgr Anny Litwin skupia się na trzech zasadniczych aspektach związanych z życiem i twórczością Michaliny Janoszanki, badaniami fizyko-chemicznymi jej obrazów malowanych na szkło, celem poznania autorskiej techniki i technologii i wreszcie konserwacją jednego z nich – św. *Teresy od Dzieciątka Jezus* ze zbiorów Muzeum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Obrazu o specyficznych zniszczeniach warstwy malarskiej, występujących głównie w obszarze czarnego tła, obserwowanych także na innych jej dziełach. Złożoność zagadnień konserwatorskich tego typu prac malarskich o szklanym podobrazu stanowi niemałe wyzwanie, szczególnie przy braku zarówno doświadczonych w tej materii konserwatorów jak i znikomej literatury przedmiotu.

Konieczność prowadzenia przez Doktorantkę długotrwałych badań skutkowałą zmianami w harmonogramie IPB i uzyskaniem zgody na dodatkowy rok studiów. W ciągu dwóch lat udało się jej zrealizować wszystkie z zaplanowanych pięciu etapów – opisanych w przedłożonym sprawozdaniu do Oceny Śródkresowej: *Projekt E-RIHS, Stół przezroczysty, Rozpoznanie zniszczeń i wytypowanie konsolidanta, Badania mikroorganizmów na odrazach na szkło, Próby dezynfekcji warstwy malarskiej na szkło*. Rozpocząć trzy kolejne (i niemal zakończyć jeden z nich): *Kwerendy archiwalne i konsultacje, Badania wybranych obrazów na szkło Michaliny Janoszanki, Badania teoretyczne*. A także rozpocząć jeden z etapów zaplanowanych na kolejny rok: *Konserwację obrazu na szkło (KUL)*. Czyli Indywidualny Plan Badawczy przewidziany na dwa lata został wykonany w ponad 100%.

Muszę również wspomnieć o wielkiej pracowitości i zaangażowaniu Doktorantki, co gwarantuje terminowe złożenie rozprawy doktorskiej.

Sękowska